

דברים לזכרו של אבא - שלום לכולם

לפני 30 יום ליווינו אותך, אבי מורי, בדרכך האחרונה, ואנו נותרנו המומים וכואבים. התמונות הניבטות מכל עבר והזכרונות העולים וצפים בכל רגע ורגע מכפילים את הייסורים. את השבר שנפער בנפשותינו עם לכתך דבר לא יוכל לאחות, גם לא הזמן.

כל אחד ואחת מן היושבים פה הכיר את אריאל העילוי המשפטי, איש הרוח האינטלקטואל. אך מעטים הכירו את אבא שלי, איש המשפחה, ואבא היה בראש ובראשונה איש משפחה. החום והאהבה כלפי כולנו - אמא, סבתא, אחותו היחידה, הבנים, הכלות והנכדות - נבעו ממנו כמעין שופע. בהכנסנו הביתה תמיד קידם את פנינו חיוכו הרחב של אבא. את הכלות שנכנסו למשפחתנו לפני כשלוש שנים אסף אל חיקו כבנותיו והרעיף עליהן מכל טוב.

אבא היה החבר הכי טוב שלי. איתו ביליתי שעות ארוכות של שיחות מלב אל לב על כל נושא שניתן להעלות על הדעת. לא הסתרתני ממנו דבר וחשתי כי אף הוא היה לגמרי פתוח וגלוי עמי. דיברנו על הפחדים והספקות, האהבות והלבטים, הגות ואמונה.

בעת שמחה כמו גם בשעת משבר, היה אבא הכתובת הראשונה שאליה באתי, והוא שמח בשמחתי או השתתף בצערי. הקשיב ונתן עצת חכם. כל השפע והיופי הזה הלכו לבלי שוב.

כולכם הכרתם את אבא, איש הציבור, שלא הסס להביע את דעתו ברבים על עניינים שעמדו על סדר היום הציבורי, ואשר לחם לבלי חת על עקרונותיו. אך בודדים הכירו את עולמו הפנימי, העמוק והמופלא של אבא "איש האמונה", אשר ערב שבת לפני מותו, בשוכבו על ערש דווי, כאשר כוחו לא עמד לו אפילו להתיישר במיטתו, אסף את כל כוחותיו, בירך אותנו, את אחי ואותי, ב"ברכת הבנים" וקידש על היין בקול רם. זו היתה ברכתו האחרונה לנו - ברכת הדרך.

הייתי מבקש לנסות ולשרטט לפניכם היום את דמותו של אבא "איש האמונה", אשר לא רבים זכו להכיר, דמות אשר היוותה בעבורי תמיד מופת וחידה.

לא באקראי בחרתי בצמד המילים "איש האמונה". אבא היה בכל רמי"ח אבריו הדמות המורכבת והמתלבטת שאותה מתאר הרב יוסף דב סלוביצ'יק במסתו "איש האמונה הבודד". אדם מאמין, אשר חוויתו הדתית עמוסה מאבקים פנימיים וסתירות, הפוסח על שתי הסעיפים בין דביקות באלוהים ובין יאוש, שעה שחש הוא כי נענה על ידי האלוהים, ואשר משוסע בגלל הניגוד המובלט בין הערכה עצמית ובין התבטלות. אדם זה, אומר הרב סלוביצ'יק, "תפקידו קשה היה מאז אברהם אבינו ומשה רבינו. תהא זו עזות מצח יומרנית אם אנסה להמיר את חווית האמונה מלאת הסתירות והסבל, בחוויה רוחנית רווית אושר והרמוניה, בעוד שגדולי האמונה שבמקרא חיו חיי גבורה תוך חוויה מסותרת וטראגית זו".

לפני כשנה כתב לי אבא מבית החולים, ערב הניתוח הרביעי, מכתב אשר חלק קטן ממנו אני מבקש לקרוא לפניכם:

"דרך חיים בכל תחום ותחום בנויה ממעט מאוד שיאים. גם השיאים אינם באים אלא מתוך הרבה מאמץ, השקעה ועבודה קשה ומפרכת. שיא שמגיע בקלות מתוך תחושה של הארה, אינו מחזיק מעמד. תחשוב על מעמד הר סיני. איזה שיא עצום ואיזה מפח נפש מיד לאחריו. ולעומת זאת תחשוב על ליבוניץ. בלי שיאים. רק עבודה קשה ומפרכת, יום יומית "מתגבר כארי לעבודת הבורא", בפשטות, בהתמדה, בעבודת פרך, מביאה אותך לשיאים אמיתיים. אמונה אינה אש שמתלקחת ומבעירה. אמונה אינה צעידה משיא חוויתי אחד למשנהו. אמונה היא מלחמה עיקשת יום יום על משמעות, על המשכיות ועל אחריות..."

"דרך אמונה בחרתי", אומר תהילים. לא סתם אמונה בחרתי, אלא דרך אמונה. מדובר על תהליך. מדובר על השקעה ולא רק על בחירה. כשאני קם בבקר ומניח תפילין, ממשיך אבא, לא תמיד - בעצם אפילו

בדרך כלל - אינני מרגיש חוויה חד פעמית. גם לא צריך ובעצם אי-אפשר. אבל ברגעי משבר או שמחה, ברגעי דכדוך או תקווה, פתאום הכל צומח. וכל העבר שלך וכל הנעורים ואבא ואמא והמשפחה וספר התורה והתפילין ושמחת חתן וכלה ותקוות דורות, הכל עשוי לעלות מעלה. בשביל רגעים כאלה והציפיה אליהם, ובשביל התחושה שאתה נכד של, בן של, אב של, וסבא של, כשהכל מתחבר יחד חוליה אל חוליה כל אחד ביחידותו ובייחודו וכולם יחד "בדרך אמונה בחרתי", הכל כדאי".

היתה בו באבא שניות מופלאה - הוא היה ראציונליסט וספקן, בעל סקרנות אינטלקטואלית שאינה יודעת שובע, ובה בעת חדור היה אמונה עמוקה אשר ירדה עד שורש נשמתו. ושני פנים אלו באישיותו - ספקנות ואמונה - דרו אצלו בכפיפה אחת ובהרמוניה, לא בבחינת "אין רשות אחת נוגעת בחברתה", אלא תוך דיאלוג פנימי מתמשך. עולמו הדתי של אבא היה בעיקרו עולם חוויתי. בנינו הרוחני בנוי היה לבנים לבנים של חוויות רוחניות מעשירות וממלאות, אשר סופן שבנו בניין עדי עד. הוא חי בתחושה תמידית של "אכן יש ה' במקום הזה" (בראשית כח' טז'), תחושה אשר איפשרה לו להשאר שלם ותמים באמונתו על אף ספקנותו ותהיותיו. מגיל צעיר אמר לנו אבא - אל תפחדו לשאול שאלות ואל תבהלו מן הספק. הספק קיים וישאר תמיד. למדו לרתום את הספק ככלי לחיזוק.

אבא חי בדבקות עם אלוהים. הוא חש את מציאותו האימאננטית בכל מקום. הוא מצא אותו בכל קרן אור, בציוץ הציפורים, ברוח קלה של בוקר ובדממה של לילה. זכורני שבאחת משיחותנו אמר לי אבא כי אין הוא יכול להבין כיצד ניתן שלא להאמין בקב"ה, שהרי מציאותו ניכרת על כל צעד ושעל, כל שצריך לעשות הוא לעצור לרגע ולהתבונן.

גם ברגעים הקשים ביותר, כאשר חזרה המחלה והיכתה באבא ללא רחם פעם אחר פעם, שנה אחר

שנה, ואפילו בסוף הדרך כאשר התייסר בייסורי שאול - לא נטש אבא ולו לרגע את אמונתו ולא מרד כלפי שמיא. את הסבל והייסורים הקשים חווה אבא כנסיונות שמנסה אותו הקב"ה. נסיון זה שהעמיד בו הקב"ה את אבא הינו חוליה נוספת בשרשרת הנסיונות, אשר ראשיתה בנסיון שניסה הקב"ה את אברהם בסיפור העקידה והמשכה בפרשת איוב. "אברהם ואיוב", אומר פרופ' ליבוביץ, "הועמדו שניהם בנסיון כאשר לא היה ספק שהם יראי שמים, אלא נבחנו בטיבה של יראת השמים שלהם: האם הם יראים את ה' בגלל היותו אלוהים, אשר הדבקות בו ועבודתו הם תכלית האדם, או שמא אין יראתם אותו אלא בגלל התכונות או הפונקציות המיוחדות לו כמשגיח על האדם וכמספק צרכיו". (י. ליבוביץ, "חמישה ספרי אמונה", כתר-1995, עמ' 30-31).

אבא עמד בנסיונות אלה בגבורה עילאית פעם אחר פעם, עד אשר הוכרע.

אך לא רק בקב"ה האמין אבא. הוא האמין, ובעוצמה לא פחותה, באדם וברוח האדם. אבא הטמיע את ערכי ההומאניזם והמוסר - אהבת אדם, האמונה בכבוד האדם באשר הוא אדם, ראיית הפרט האנושי כערך עליון והכרה בזכותו להיות אדון לעצמו לחייו ולמעשיו היו נר לרגליו. אמונתו הדתית של אבא לא זו בלבד שלא פגמה או הגבילה כהוא זה את תפיסת עולמו האתית-הומאניסטית, אלא הקנתה לתפיסה זו משנה תוקף. דת ומוסר, הלכה והומאניזם חברו יחדיו אצל אבא לכדי משנה סדורה וקוהרנטית שבמרכזה עומד האדם, כבודו וחירותו.

מבית מדרשו של אבא עלתה הזעקה נגד הפגיעה בזכויות האשה ויצאה הקריאה להענקת שוויון זכויות מלא לנשים ולמיעוטים. לא בכדי הוצף ביתנו בימי השבעה במברקי ניחומים מטעם ארגוני נשים וזכויות האדם למיניהם, כולם מבכים את האבידה הכבידה לכל שוחרי זכויות האדם בישראל.

אבא אשר היה משוקע בשני עולמות שיח - בעולם השיח הציוני-דתי כמו גם בעולם השיח הדמוקרטי-ליבראלי - ראה בכתיבה ובעשייה האקדמית שליחות וקיווה כי יעלה בידו להשפיע ולהביא לשינוי של ממש הן בתפיסות הרווחות בקרב הציבור החילוני ביחס לדת וליהדות, והן

בעמדת הציבור הדתי ביחס לתפיסת הדמוקרטיה ומעמד האשה, שינוי אשר יאפשר דיאלוג ושיתוף פעולה בין דתיים לחילוניים. אבא לא חשש להעביר ביקורת נוקבת עד תהום נגד הממסד הדתי, כאשר סבר כי נגרם בעטיו עוול, ולא הסס להסיר את המסווה מעל השקר שבסיסמאות ובמיתוסים שמקורם דתי אך אשר רוקנו ברבות השנים מתוכנם המקורי והוחדרה אליהם משמעות חדשה, פוליטית בעיקרה. אך כל שעשה לא עשה לשם ניגוח, אלא לשם שמים ומתוך אהבה עזה למורשת ישראל ולתרבותו, כפי שרומז הוא עצמו בפתח ספרו "דיני המשפחה בישראל - בין קודש לחול" במובאה שהביא מתוך הספר "אהבה בימי כולרה" של גבריאל גרסיה מרקס:

"כל ימיהם הכריזו בגאווה על מוצאם, על מעלותיה ההסטוריות של העיר, על ערכם של שרידיה, על גבורתה ועל יופיה, אבל טחו עיניהם מלראות את החורבן שעושה הזמן. הד"ר חובנאל אורבינו, לעומת זאת, אהב אותה במידה מספקת בשביל לראותה בעיני האמת".

לפני כשלושה חודשים הלך לעולמו חברו הטוב של אבא חנן חניאל ז"ל. בלוויה ספד לו אבא ואמר, בין היתר, את הדברים האלה:

"איש מידה ואיש מידות. אמן הגבולות וחכם חוש המידה. רובנו מהלכים ימין ושמאל, קדימה ואחורה, פנים ואחור. אתה ידעת תמיד את חוש המידה הנכון. אתה ידעת את סוד הגבולות. היית חבר נאמן בעיתו, נאבקת על כל העקרונות במועד וידעת להיות רומנטיקן בזמנו. אצל כולנו רק ציפוי דק, קרום של מילימטרים, מכסה בין תרבות ליצר. אצלך היתה זו תבנית של לוחות, מאלה שעליהם כתובות הלוחות, לוחות הברית".

כשם שחנן היה אמן הגבולות וחכם חוש המידה, היית אתה אבא אמן פריצת הגבולות וחכם

הסרת המחיצות. פריצת הגבולות בין ישן וחדש, מסורת ומודרניות, יהדות ואוניברסליזם. בין אדם לחברו. והכל בחן, בחסד ובשכל טוב שכה אפיינו אותו. אכן, קרום דק כיסה אצלך, אבא, בין תרבות ויצר. מעולם היית אדם ייצרי. בעל נפש סוערת, יצרים חזקים ועוצמות רגשיות יוצאות דופן. אך בחוכמתך השכלת לרתום ייצריות זו לעגלתך ולהפוך אותה ליצירתיות שופעת שהניבה עושר רוחני ותרבותי עצום. תעלת את ייצרך ללימוד וליצירה, חשיבה ואמונה. כמאמר הגמרא במסכת ברכות (נד.) על הפסוק "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך" "בכל לבבך - בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע".

"וכשמת שמואל הקטן תלן מפתחו ופנקסו בארונו. והיה רבן גמליאל הזקן ורבי אלעזר בן עזריה מספידין עליו ואומרים: על זה נאה לבכות, על זה נאה להתאבל. מלכים מתים ומניחים כתריהם לבניהם. עשירים מתים ומניחים עושר לבניהם. שמואל הקטן נטל כל חמודות שבעולם והלך לו" (שמחות, פרק שמיני)

אבא אהוב שלנו, הלכת והשארת אותנו יתומים. ללא חבר ורע, ללא מדריך רוחני ומורה דרך אשר ינחה אותנו ויסייע לנו לנווט דרכנו בשבילי החיים. היית לנו לא רק כל שיכול אב להיות לבניו או בעל לאשתו, אלא כל שיכול אדם אחד להיות בעבור רעהו. לעולם לא נתגבר על האובדן. תנצב"ה. (טי"ז בתמוז התשנ"ו)